

Adam JANKOWIAK

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ORCID: 0000-0002-1497-9294

Teorie spiskowe na temat wojny w Ukrainie

Streszczenie: Rosyjska inwazja w Ukrainie jest bezprecedensowym wydarzeniem w najnowszej historii. Od końca lutego 2022 roku walki toczą się nie tylko na terytorium Ukrainy, ale też w przestrzeni medialnej, gdzie wykorzystywane są, zwłaszcza przez Rosjan, wszelkiego rodzaju fake newsy. W rosyjskich kampaniach dezinformacyjnych ważną rolę odgrywają teorie spiskowe. Są one mniej lub bardziej prawdopodobne, jednakże nie należy lekceważyć ich wpływu na postawy społeczne, co można było zaobserwować w minionych latach na przykładzie referendum, dotyczącego BREXIT-u czy wyborów prezydenckich w Stanach Zjednoczonych. W niniejszym artykule zostaną przeanalizowane teorie spiskowe, wykorzystywane przez rosyjską propagandę w trakcie inwazji w Ukrainie oraz ich wpływ na postawy społeczeństw, a nawet na politykę państw.

Słowa kluczowe: teorie spiskowe, dezinformacja, fake newsy, wojna w Ukrainie, Ukraina

Wstęp

Inwazja Federacji Rosyjskiej na terytorium Ukrainy, trwająca od 24 lutego 2022 roku, jest precedensem w najnowszej historii, ponieważ pierwszy raz od dekad w Europie doszło do wojny na dużą skalę. Równoległe do starć na terytorium państwa ukraińskiego, swego rodzaju walki toczą się w przestrzeni informacyjnej. W tym przypadku można zaobserwować, że Rosja stosuje, z różnym skutkiem, kampanie dezinformacyjne, w których odwołuje się do teorii spiskowych. W niniejszej pracy zostaną omówione rodzaje koncepcji, obecnych w dezinformacji, stosowanej przez rosyjskie władze i podporządkowane im media, a także skutki ich wykorzystania. Jest to ważne, ponieważ teorie spiskowe, wpływają w sposób wyjątkowo negatywny na przestrzeń publiczną, biorąc pod uwagę procesy społeczne, jakie zaszły w ostatnich latach, szczególnie powstanie ruchów koronasztywnego i anti-5G, które niejednokrotnie dopuszczały się aktów agresji. Kolejnym powodem, dla którego warto poznać wpływ teorii spiskowych,

jest fakt, że bodajże pierwszy raz, Polska pojawia się w narracjach konspiracyjnych, promowanych przez rosyjską propagandę i powiązane z nią podmioty w różnych państwach, jako strona, której potencjał jest znacząco przeszacowany oraz prezentowana w sposób jednoznacznie negatywny. Tym samym teorie spiskowe, bez zrozumienia ich funkcjonowania i opracowania metod przeciwdziałania, mogą nie tylko wpływać na stosunek społeczeństw wobec wojny w Ukrainie, ale nawet wywołać wrogość wobec jednego z najważniejszych sojuszników Kijowa.

Na wstępie zostanie wyjaśnione pojęcie teorii spiskowej, poprzez przytoczenie definicji oraz kluczowych cech, które ją charakteryzują. Kolejnym punktem jest przedstawienie roli, jaką odgrywają teorie spiskowe w działaniach o charakterze dezinformacyjnym. Następnie zostaną zaprezentowane i omówione narracje konspiracyjne, które pojawiły się w przestrzeni informacyjnej, głównie w mediach tradycyjnych oraz na platformach społecznościowych, po dokonaniu przez Federację Rosyjską inwazji na terytorium Ukrainy. Kolejnym punktem będzie ukazanie skutków oddziaływania teorii spiskowych na społeczeństwa, ze szczególnym uwzględnieniem stosunku wobec wojny w Ukrainie. Celem artykułu jest zaprezentowanie i omówienie teorii spiskowych, które pojawiły się w trakcie inwazji Rosji na Ukrainę, w kontekście ich wykorzystania w kampaniach dezinformacyjnych. Autor niniejszej pracy postawił następujące pytania: czy teorie spiskowe mogą zostać użyte w celu rozpowszechniania dezinformacji?, jaki jest cel takich działań?, czy podczas inwazji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę pojawiły się nowe teorie spiskowe?, jakie mogą być skutki oddziaływania dezinformacji, opartej na teoriach spiskowych i czy wpływają one na percepcję wojny w Ukrainie? W celu odpowiedzi na wyżej wymienione pytania zastosowano metodę analizy treści źródeł. Główna hipoteza głosi, że Federacja Rosyjska wykorzystuje teorie spiskowe w swoich działaniach dezinformacyjnych, także w trakcie inwazji na Ukrainę, aby kreować swój pozytywny wizerunek, zdobywać poparcie dla swojej polityki w innych państwach, zarówno wśród społeczeństw, jak i elit rządzących, wywoływać chaos informacyjny oraz polaryzację społeczną, by wewnętrznie osłabić inne kraje.

Teorie spiskowe – definicja

Istnieje szereg wyjaśnień, dotyczących faktu, czym jest przedmiot niniejszego artykułu, jednakże przytoczone zostaną najbardziej adekwatne

z nich. Według Michaela Shermer'a teoria spiskowa to „ustrukturyzowane przekonanie o spisku, niezależnie od tego, czy jest prawdziwy, czy nie” (cyt. Shermer, 2020, s. 14). Kolejną wartą odnotowania definicję stworzył Tim O'Sullivan, według którego teoria spiskowa to „spojrzenie na strukturę i działanie związków władzy, postrzegające działalność organizacji, instytucji i szerszego społeczeństwa jako bezpośrednio i z premedytacją kontrolowaną przez nieliczną i trudno zauważalną, lecz wysoce zorganizowaną elitę. »Ukryte« motywy działań tej elity zazwyczaj łączą jej własny interes z narzucaniem różnych społecznych i politycznych warunków, które umacniają jej dominację” (Otrocki, 2017, s. 71). Według Autora najbardziej kompleksowym wyjaśnieniem pojęcia teorii spiskowej jest to, stworzone przez polski portal fact – checkingowy Demagog, według którego „Teoria spiskowa [...] to próba wytłumaczenia złożonej i wieloaspektowej rzeczywistości w oparciu o przekonanie, jakoby spisek był bezpośrednią oraz jedyną przyczyną konkretnego zjawiska (np. pandemii albo kryzysu ekonomicznego), które ze względu na swój charakter nie sposób wytłumaczyć poprzez proste prawdy. Często spisek przedstawia się jako zмовę elity lub wrogich i potężnych sił działających w zмовie przeciwko społeczeństwu. Jest to próba objaśnienia i poszukiwania przyczyn niechcianych zdarzeń w opozycji do powszechnie przyjętych wykładni oraz doszukiwania się interesów grup, które posądza się o zawarcie porozumienia, a wraz z tym o ukrywanie prawdy o nim. Choć określenie podejrzeń o konspiracji mianem „teorii” i próby wykazania ciągów przyczynowo-skutkowych między określonymi wydarzeniami sugerują nam, że mamy do czynienia ze skomplikowanym systemem postrzegania świata, to w gruncie rzeczy narzędzia myślowe (jakimi są teorie spiskowe), mają niewiele wspólnego z rozumowaniem naukowym” (cyt. *Sposób na teorię...*, 2021).

Oprócz definicji warto również wskazać cechy charakteryzujące teorie spiskowe. Według Josepha E. Uscinski'ego i Josepha M. Parent'a wyróżniają je 4 główne przesłanki: „dotyczą one grupy ludzi, działań prowadzonych w tajemnicy, mają na celu zmienić pewne instytucje, ukryć prawdę lub zapewnić komuś zyski oraz dotyczą działań, które prowadzone są kosztem ogółu” (cyt. Wasiuta, 2019, s. 20). Dodatkowo, warto wymienić cechy, uznawane za strukturalne, do których można zaliczyć: bazowanie na niepełnych informacjach medialnych, silny komponent emocjonalny, ukrywaną prawdę na jakiś temat, „uproszczoną” percepcję rzeczywistości przez pryzmat moralności, manichejski wizerunek świata przedstawionego, wymiar personalny procesów lub zjawisk, przypisywa-

nie członkom spisków posiadania przez nich nadzwyczajnych zdolności i zasobów, oparcie argumentów na logice indukcyjnej, akcentowanie znaczenia motywów, kosztem falsyfikowalnych dowodów, wykorzystanie jako argumentu odwołania do tzw. zdrowego rozsądku, błędy logiczne, są one tworzone i rozpowszechniane przez osoby niezwiązane w żaden sposób z ich tematem oraz pozbawione wiedzy specjalistycznej, brak procesu weryfikacji i recenzji, są akceptowane przez ludzi o błędnych przekonaniach na dany temat, postulowanie swobody w interpretacji rzeczywistości, bez względu na posiadaną wiedzę czy kwalifikacje zawodowe, budzą negatywny stosunek w środowiskach naukowych, ich wizerunek jest negatywny, proces falsyfikacji, za pomocą metod naukowych, jest odrzucany lub traktowany jako element działań wrogiego spisku, tworzone są koncepcje mniej lub bardziej prawdopodobnych konspiracji, wyeksponowana rola władzy i grup, które faktycznie lub rzekomo ją sprawują, im teoria spiskowa popularniejsza, tym większy jej zasięg i liczba potencjalnych członków „układu”, grupy „podejrzane” zazwyczaj się powtarzają w teoriach spiskowych [tajne organizacje, agencje rządowe, korporacje, mniejszości] (Czech, 2007, s. 93–94; Douglas, Uscinski, 2019, s. 9–10, 12–13; Shermer, 2020, s. 14; *Sposób na teorię...*, 2021; Uscinski, 2018, s. 235; Wasiuta, 2019, s. 19–20).

Rola w dezinformacji

Teorie spiskowe pełnią komplementarną rolę we wszelkiego rodzaju działaniach dezinformacyjnych. Najczęściej są podstawą *fake newsów*, które bazując na sensacyjnym charakterze i tematach, wywołujących skrajną polaryzację społeczną, takich jak np. kwestia aborcji, stosunek wobec imigrantów, prawa mniejszości seksualnych, osiągają znaczący zasięg w Internecie, nierzadko wpływając na życie społeczne, a nawet scenę polityczną (Yablokov, 2022). Teorie spiskowe zdobywają jednak szeroką popularność nie tylko poprzez odwoływanie się do tematów, które lokalnie wzbudzają kontrowersje, ale też wykorzystują szereg czynników, takich jak niepokoje społeczne, wywołane kryzysami ekonomicznymi i politycznymi, prowadzące do radykalizacji, trudności ze zrozumieniem przyczyn i wyjaśnień procesów, wpływających na aktualną rzeczywistość, brak poczucia sprawczości, zarówno w życiu osobistym, jak i publicznym, nieufność wobec autorytetów i nauki, przynależność do grupy, której członkowie, słusznie lub nie, czują się pokrzywdzeni

(Douglas, Uscinski, 2019, s. 7–8, 19–21). Dzięki tym czynnikom teorie spiskowe mogą rozprzestrzeniać się z łatwością, a liczba osób, które w nie wierzą wzrasta. Ważną przesłanką jest również fakt, iż w historii miały miejsce przypadki prawdziwych spisków, które z powodzeniem zrealizowano lub zostały udaremnione. Sprawia to, że wyznawcy teorii spiskowych są przekonani o swoich racjach, ponieważ zakładają, że ich koncepcje mogą okazać się prawdziwe (Shermer, 2020, s. 15–16).

Wiara w teorie spiskowe nie pozostaje bez wpływu na politykę (Douglas, Uscinski, 2019, s. 17–18). Dobrym przykładem takiego oddziaływania mogą być koncepcje, będące podstawą dla *fake newsów*, dotyczących imigracji czy roli elit, które spowodowały wzrost nastrojów antyimigranckich, których pokłosiem była zmiana polityki państw Unii Europejskiej, zwłaszcza po kryzysie z 2015 roku oraz Stanów Zjednoczonych, w których popularność teorii spiskowych miała znaczący udział w wyniku wyborów prezydenckich w 2016 roku oraz powstaniu ruchu QAnon, którego przedstawiciele dokonali licznych ataków terrorystycznych, w tym szturmie na Kapitol z 6 stycznia 2021 roku, a także mają własną reprezentację w amerykańskim Kongresie, czego przykładem jest deputowana Marjorie Taylor Greene. Teorie spiskowe wpływały również negatywnie na nastroje społeczne podczas pandemii wirusa SARS CoV-2, kiedy to zwolennicy różnych konspiracyjnych narracji, zwani koronasceptykami lub antycovidowcami, odmawiali respektowania wprowadzanych ówczesnie ograniczeń sanitarnych, poddania się obowiązkowi szczepień ochronnych, a nawet atakowali placówki medyczne (Jolley, Marques, Cookson, 2022). Efektem tych działań, motywowanych wiarą w teorie spiskowe, jest niewielki w niektórych państwach, w tym w Polsce, poziom tzw. wyszczepienia społeczeństwa przeciwko SARS CoV-2. Wymienione wyżej przykłady dowodzą, że wbrew pozorom, teorie spiskowe, nie są nieszkodliwym czy też marginalnym zjawiskiem, ale stanowią realne zagrożenie dla funkcjonowania społeczeństw i państw.

Federacja Rosyjska z powodzeniem wykorzystuje teorie spiskowe w swoich działaniach dezinformacyjnych. Jeszcze w czasach ZSRR sowieckie służby specjalne stworzyły konspiracyjną narrację, w myśl której amerykańska Centralna Agencja Wywiadowcza (CIA) miała w tajnym laboratorium stworzyć wirus HIV/AIDS, aby dokonać depopulacji afroamerykańskiej mniejszości. Pomimo całkowitego fałszu i oficjalnego dementi, teoria ta przetrwała do czasów obecnych i nadal duża część Afroamerykanów wierzy w nią, a co najgorsze, jest ona jednym z argumentów, używanym przeciwko profilaktyce i leczeniu wspomnianych

chorób (O'Sullivan, 2022; Shermer, 2020, s. 14; Yablokov, 2022). Innym przykładem jest działalność telewizji Russia Today (RT), na antenie której teorie spiskowe były przedstawiane jako wiarygodne informacje, używane przez „dociekliwych” dziennikarzy, których inne media nie podają (Yablokov, 2022). Następnym przykładem jest wsparcie w postaci udostępniania, nagłaśniania i wprowadzania do medialnego głównego nurtu teorii spiskowych oraz *fake newsów* z rosyjskich mediów. Zaangażowane są w to, mniej lub bardziej świadomie, skrajne środowiska polityczne w krajach Zachodu, takie jak np. ruch QAnon w USA i państwach Europy Zachodniej, których działania korelują z polityką Moskwy (Brezar, 2022; Kayali, Scott, 2022; O'Sullivan, 2022).

We wspomnianych już wydarzeniach, takich jak kryzys migracyjny w 2015 roku oraz wybory prezydenckie w USA w 2016 i 2020 roku, wzrost znaczenia partii antysystemowych oraz tzw. infodemia w czasach epidemii SARS CoV-2, wykazano ingerencję Rosjan, poprzez tworzenie oraz rozpowszechnianie teorii spiskowych i *fake newsów* (Kayali, Scott, 2022), które miały doprowadzić do większej polaryzacji społecznej, wywołać chaos i doprowadzić do zwycięstwa kandydatów lub ugrupowań, przychylnych Moskwie. Inwazja na Ukrainę jest kolejnym przykładem wykorzystania przez Rosję teorii spiskowych do własnych celów, w szczególności do wojny informacyjnej. W kolejnej części artykułu przeanalizowane zostaną narracje, które pojawiły się w trakcie obecnej wojny w Ukrainie, tj. po 24 lutego 2022 roku.

„Falszywa wojna”/Denializmy/Odpowiedzialność Zachodu

Bodaj najbardziej absurdalną teorią spiskową, dotyczącą wojny w Ukrainie, jest koncepcja, zakładająca, że cały konflikt jest wielką mistyfikacją i w rzeczywistości nie ma miejsca. Zwolennicy tej teorii twierdzą, że wszystkie relacje w mediach, to tak naprawdę fałszywe treści, tworzone przez profesjonalne ekipy filmowe, natomiast prawdziwe walki nie mają miejsca, tylko są „inscenizacją”, w której biorą udział tzw. aktorzy kryzysowi¹. Warto odnotować, iż tezy o „fałszywych ofiarach”

¹ Według autora zamiennie można używać określenia pozoranci. Co ciekawe, pojęcie „aktorzy kryzysowi”, mimo, że używane przez rosyjską propagandę, zostało zapożyczone od wyznawców teorii spiskowych z USA. Często używał go zwolennik teorii spiskowych Alex Jones, w kontekście masowych strzelanin (Jabłonowski, 2022).

pojawiały się w przestrzeni informacyjnej tuż po wybuchu pandemii SARS CoV-2. Rozpowszechniały je środowiska koronasceptyków i antyszczepionkowców, twierdząc, że globalna epidemia nie istnieje, działania władz poszczególnych państw są tylko elementem wprowadzenia ogólnoswiatowego reżimu, a materiały o zarażonych, przebywających w szpitalach, zostały sfabrykowane (Godziński, 2022b; Jabłonowski, 2022; Zasadni, 2022). Według nich prawdopodobnym celem „fałszywych pandemii i wojny” jest odwrócenie uwagi społeczeństwa od innych, ważniejszych spraw, np. niecznych planów, znanych z teorii spiskowych, zaliczanych do koncepcji Nowego Porządku Świata (NWO) lub Wielkiego Resetu (The Great Reset), które prawdopodobnie mają wobec nas, zwykłych ludzi, globalne elity. Jako przykład podawany jest fikcyjny „Traktat pandemiczny”, opracowany przez Światową Organizację Zdrowia (WHO), który rzekomo ma zostać narzucony wszystkim państwom, pod pretekstem skuteczniejszego zwalczania przyszłych potencjalnych pandemii, jednakże faktycznie miałyby ograniczyć ich suwerenność (Godziński, 2022b; *Miesiąc wojny...*, 2022). Istnieje też wersja, zakładająca że Wielki Reset dokonuje się na terytorium Ukrainy, poprzez szerokie wykorzystanie podczas konfliktu różnego rodzaju aplikacji oraz płatności bezgotówkowych, jak np. kart ePidtrimka, ponieważ wyznawcy tej teorii spiskowej są przekonani, że zmiany te mają na celu rozszerzenie przez elity zakresu inwigilacji wobec zwykłych ludzi, poprzez m.in. likwidację fizycznych pieniędzy i tym samym wprowadzenie niemal totalitarnego systemu rządów, z przedstawicielami establishmentu, takimi jak np. Klaus Schwab czy Bill Gates, na czele, jako faktycznymi przywódcami (Mierzyńska, 2022; Tatar, Pankowski, 2022, s. 20, 33). Teoria Wielkiego Resetu, podobnie jak wcześniejszy koncept Nowego Porządku Świata, zakładają, że przedstawiciele szeroko pojętych elit, na czele z ludźmi, związanymi z branżą nowych technologii, chcą przebudować obecną rzeczywistość na własną modłę. Tym samym „fałszywa wojna” służyłaby jako „przykrywka” dla planów zwiększenia kontroli, której elementem, według wyznawców teorii spiskowej Wielkiego Resetu, była pandemia SARS CoV-2 (Godziński, 2022b). Teoria ta jest obecnie uznawana za najbardziej absurdalną narrację konspiracyjną, dotyczącą wojny w Ukrainie i prawdopodobnie z tego powodu, nie zyskała większej popularności, poza najbardziej „ekstremalnymi” grupami społecznymi.

Inną teorią, a raczej strategią informacyjną, są wszelkie denializmy, czyli zaprzeczanie oczywistym faktom. Często są używane przez rosyjską propagandę w połączeniu z wspomnianymi już tezami o „aktorach

kryzysowych”, w tym przypadku w kontekście odpowiedzialności za działania rosyjskiej armii, zwłaszcza zbrodnie wojenne, których według propagandystów, dopuścić się mieli Ukraińcy, Stany Zjednoczone lub ich sojusznicy, zdolni do najgorszych czynów, aby przedstawić Federację Rosyjską w negatywny sposób, co w założeniu ma wpłynąć na międzynarodową opinię publiczną, która poparłaby zdecydowane działania wobec Władimira Putina. Przykładem mogą być twierdzenia, zarówno rosyjskiej propagandy, jak i przedstawicieli władz, że np. zbrodnie wojenne, dokonane przez rosyjskich żołnierzy w Buczy oraz zbombardowanie teatru w Mariupolu, nie miały miejsca, albo były wynikiem działań Ukraińców lub ich sojuszników, chcących obarczyć odpowiedzialnością Rosję (Brezar, 2022; Godziński, 2022b; Jabłonowski, 2022; Zasadni, 2022). Pomimo oczywistego fałszu tych tez, Rosjanie w sposób cyniczny, używają ich bez najmniejszych oporów i znajdują ich zwolenników w innych państwach. Do denializmów można zaliczyć także strategię bagatelizowania, tzw. *whataboutism*. Polega ona na wytykaniu rzekomej hipokryzji osobom popierającym wsparcie dla walczącej Ukrainy, którym zarzucane jest umniejszanie znaczenia innych konfliktów, np. w Syrii, Jemenie oraz brak potępienia dla amerykańskiej interwencji w Iraku w 2003 roku (Repetowicz, 2022; Wieczorek, Czubkowska, 2022). *Whataboutism* zawiera również sugestię, że są inne „ważniejsze” problemy na świecie, które z jakiegoś powodu są bagatelizowane, np. globalna inflacja czy kryzys służby zdrowia po pandemii SARS CoV-2. Strategia ta nie odniosła większego skutku w Europie, jednakże jest ona powszechna w tych częściach świata, w których dominują nastroje antyamerykańskie oraz postkolonialne resentymenty. Dodatkowo, pojawiającym się niekiedy argumentem, także wśród przedstawicieli środowisk skrajnie lewicowych w Europie, jest zarzut rasizmu, który rzekomo ma być podstawą dla szeroko zakrojonego wsparcia Zachodu dla Ukrainy, kosztem np. Syrii, Jemenu czy Palestyny, ponieważ w mniemaniu osób wierzących w te narracje, chęć pomocy ze strony Zachodu jest większa wobec tych osób, które są mu bliskie kulturowo i akceptują podobny kanon wartości (Repetowicz, 2022; Tubylewicz, 2022). Przykładem *fake newsów*, opartych na wyżej wymienionych tezach, było rzekome dyskryminowanie obcokrajowców o innym kolorze skóry, przekraczających granicę polsko-ukraińską po rozpoczęciu rosyjskiej inwazji w Ukrainie. Ta fałszywa narracja utrzymywała się przez jakiś czas, ponieważ odniosła się do niej brytyjska telewizja BBC, zarzucając Polakom rasizm. Polskie władze zdementowały nieprawdziwe informacje, niemniej jednak, nadal w propagandzie i *fake*

newsach pojawia się motyw dyskryminowania przez Polaków obcokrajowców o innym kolorze skóry, co jest skrętnie wykorzystywane przez rosyjską propagandę, w celu oczernienia Polski (*Miesiąc wojny...*, 2022).

Wyżej wymieniony *whataboutism* oraz wspomniane antagonizmy, częściowo tłumaczą, dlaczego w niektórych częściach świata przyjęły się rozpowszechniane przez Rosjan tezy, w myśl których za wojnę w Ukrainie odpowiedzialne są Stany Zjednoczone oraz ich sojusznicy z Paktu Północnoatlantyckiego (NATO), którym zarzucana jest ekspansja i dążenie do całkowitego podporządkowania sobie Rosji. Najczęściej powtarzanym zarzutem w tej narracji jest rozszerzanie wojskowej obecności Sojuszu, w postaci zwiększonej liczby wojsk i instalacji militarnych na obszarze dawnego bloku wschodniego. Przywoływane jest tutaj często porozumienie NATO–Rosja z 1997 roku, jednakże bez uwzględnienia agresywnej polityki Władimira Putina i wojen, które wywołał w ostatnich latach (*Miesiąc wojny...*, 2022; Wieczorek, Czubkowska, 2022). Państwu Zachodu zarzucane jest również bezpośrednie zaangażowanie swoich sił po stronie Ukrainy w toczącej się wojnie. Fakt, że wspierają one Kijów nie jest równoznaczny z wysłaniem własnych wojsk lub najemników do działań zbrojnych, jest zupełnie pomijany w rosyjskiej propagandzie, która promuje wersję, o agresywnym NATO, które zbliża się do Rosji, zmuszonej „bronić się” przed wrogą ekspansją. W narracjach o rzekomej „odpowiedzialności” Zachodu pojawiał się również wątek, dotyczący neutralności państw na arenie międzynarodowej. Kolejną „winą” USA i ich sojuszników miało być rozbudzenie aspiracji Ukrainy, dążącej do członkostwa w NATO, co miało wywołać reakcję ze strony Rosji. Narracje, rozpowszechniane przez rosyjską propagandę oraz przychylne im środowiska na Zachodzie, promowały tezę, w myśl której, przynależność do Sojuszu Północnoatlantyckiego nie jest gwarantem bezpieczeństwa i rozwoju gospodarczego. Jako przykład na poparcie tej tezy przytaczany jest przykład Finlandii, która jeszcze nie należy do NATO, a jest uznawana za jedno z bardziej rozwiniętych państw w Europie, jednakże bez zrozumienia kontekstu tzw. finlandyzacji, czyli okresu, w którym kraj ten nie był w pełni suwerenny, a politykę zagraniczną i bezpieczeństwa do roku 1991 prowadził pod naciskiem Związku Sowieckiego. Niestety, fakt, że tezę o neutralności powielają znane osoby publiczne, jak np. były minister finansów Grecji i ekonomista Janis Warufakis czy kanadyjska badaczka i aktywistka Naomi Klein, uznawane za autorytety pewnych środowisk, sprawił, że narracja zaistniała w przestrzeni publicznej, co stanowiło sukces rosyjskiej propagandy oraz

udowodniło, jak skrajne środowiska, które „podchwycą” jakąś narrację, mogą ją narzucić pozostałym grupom, co wpływa na ich postrzeganie, w tym przypadku grup o charakterze lewicowym, którym pozostała część społeczeństwa w różnych krajach przypisuje prorosyjskie sympatie (Wieczorek, Czubkowska, 2022; Zasadni, 2022).

Teorie dotyczące broni biologicznej

Teoria ta została wypromowana przez rosyjską propagandę, która używa jej jako jednego z uzasadnień dla ataku na Ukrainę. Co warto podkreślić, jej podstawą są wcześniejsze koncepcje, dotyczące pochodzenia wirusa SARS CoV-2, wywołującego chorobę COVID-19, który rzekomo miał zostać stworzony w laboratorium, zlokalizowanym w chińskim mieście Wuhan w ramach programu rozwoju broni biologicznej. W myśl najnowszej wersji tej teorii, propagowanej przez Rosjan, na terytorium Ukrainy miały znajdować się tajne laboratoria², a w proceder miały być zaangażowane m.in. rząd Stanów Zjednoczonych i jego agencje, takie jak Centrum Zwalczania i Zapobiegania Chorób (CDC), Partia Demokratyczna, władze Wielkiej Brytanii, korporacje Pfizer i Moderna, odpowiedzialne za produkcję szczepionek na COVID-19, oraz miliarder i filantrop George Soros. Co ciekawe, głównymi wykonawcami prac, nadzorowanych przez wyżej wymienione podmioty, mieli być naukowcy z Niemiec oraz polskiej Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego (*Biolaboratoria i banderomobile...*, 2022; Jędrzejczyk, 2022a; *Niezidentyfikowany polski...*, 2022; O'Sullivan, 2022; Zasadni, 2022). Ich badania miały dotyczyć wirusów, m.in. wścieklizny, które mogłyby zostać przekształcone w broń biologiczną, używaną w trakcie działań zbrojnych oraz jako element depopulacji Rosjan, ponieważ rzekome prace miały być prowadzone w oparciu o próbki, pozyskane od mieszkańców Ukrainy i innych państw Europy Środkowo-Wschodniej, w celu stworzenia takiej broni biologicznej, która atakowałaby przedstawicieli konkretnej nacji, np. Rosjan. Rzekomo, użycie tych środków miałoby na celu zabicie jak największej liczby ludzi lub „powolną” depopulację, poprzez wywoływanie niepłodności (*Biolaboratoria i banderomobile...*, 2022; Godziński, 2022a; *Niezidentyfikowany polski...*, 2022; Zasadni, 2022). Teoria ta jest

² W rosyjskich mediach używa się określenia „biolaboratoria” (*Biolaboratoria i banderomobile...*, 2022; *Niezidentyfikowany polski...*, 2022).

absurdalna, jednakże fakt, że wygłaszają ją wysocy rangą przedstawiciele administracji oraz wojska, jak np. Dmitrij Rogozin, ówczesny szef Rosyjskiej Agencji Kosmicznej (Roskosmos), generał Igor Kirillow, dowódca Wojsk Ochrony Radiochemicznej i Biologicznej Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej oraz generał Igor Konaszenkow, rzecznik rosyjskiego Ministerstwa Obrony, sprawia, że w ten sposób nawet najbardziej absurdalne teorie spiskowe zostają uwiarygodnione, ponieważ odnoszą się do nich z pełną aprobatą przedstawiciele rządu, tym samym nadając im status „pewnej” informacji, opublikowanej przez władze (Whelan-Shamy, Graham, 2022). Dodatkowo, przekaz ten został wzmocniony, ponieważ do tej teorii z aprobatą odnosili się przedstawiciele chińskich władz oraz niektóre osoby publiczne, jak np. prezenter amerykańskiej stacji informacyjnej Fox News Tucker Carlson (O’Sullivan, 2022; Whelan-Shamy, Graham, 2022).

Teorie dotyczące roli Żydów

Zaskakujące, ale podczas wojny w Ukrainie pojawiły się teorie spiskowe, sugerujące zakulisowe działania przedstawicieli wyznania mojżeszowego. Najczęściej pojawia się narracja, iż za wybuch konfliktu to właśnie oni są odpowiedzialni, ponieważ faktycznie sprawują zakulisowo władzę w krajach szeroko pojętego Zachodu oraz państwach-stronach wojny w Ukrainie i tym samym to oni są odpowiedzialni za jej wywołanie, rzekomo w celu wzbogacenia się lub dokonania zmian o charakterze polityczno-demograficznym. W tym ostatnim kontekście najczęściej pojawia się teoria tzw. Niebiańskiej Jerozolimy. Zakłada ona, że prawdziwym powodem wojny w Ukrainie, ma być chęć przeniesienia ludności i struktur państwa Izrael z niebezpiecznego Bliskiego Wschodu do geopolitycznie stabilniejszej Europy, gdzie w przeszłości miało istnieć państwo Chazarów, którzy rzekomo wyznawali judaizm i stworzenie bytu, w którym Żydzi będą specjalną, uprzywilejowaną grupą społeczną, a lokalna ludność ma być prześladowana lub zmuszana do emigracji (Godziński, 2022b; *Miesiąc wojny...*, 2022; Świąchowicz, 2022, s. 22–23; Tatar, Pankowski, 2022, s. 27–28). Według wyznawców tej teorii, jako przykłady, że plan „podboju” już jest realizowany, mają świadczyć m.in. wybór Wołodomyra Zełenskiego na prezydenta Ukrainy oraz obecność izraelskiego szpitala polowego w mieście Mościska, utworzonego podczas trwającego konfliktu, który, z powodu zatkniętej flagi, rzekomo miał uzyskać sta-

tus obszaru eksterytorialnego (Godziński, 2022b; *Izrael zajął ziemię...*, 2022; Tatar, Pankowski, 2022, s. 33). Co warte odnotowania, teoria Niebiańskiej Jeruzolimy częściowo pokrywa się z istniejącą przed wojną w polskiej przestrzeni informacyjnej koncepcją tzw. państwa Polin lub Judeopolii, zakładającej analogiczne plany Żydów wobec Polski. Wspólnym mianownikiem ma być założenie, że zarówno Polska, jak i Ukraina, mają zostać podporządkowane i skolonizowane, tylko różne mają być rzekome środki, służące do tych celów, podobnie jak sugerowana nazwa nowego państwa, ponieważ w polskiej przestrzeni informacyjnej od lutego 2022 roku pojawia się nazwa Ukropolin, sugerująca podporządkowanie Polski Żydom, poprzez wykorzystanie w tym celu Ukraińców, Amerykanów oraz powiązanych z nimi środowisk politycznych (Godziński, 2022b; Jędrzejczyk, 2022b; Tatar, Pankowski, 2022, s. 6, 11, 21, 24–25, 27–28). Obecność w teoriach spiskowych, dotyczących wojny w Ukrainie, Żydów jest wykorzystaniem starego motywu konspiracji, a także próbą połączenia sprzecznych narracji, biorąc pod uwagę częste wzmianki o faszystach i antysemitach, pojawiające się w rosyjskiej propagandzie, z którymi rzekomo Żydzi mieliby współpracować.

Teorie dotyczące roli Polski

Ciekawą kategorię teorii spiskowych stanowią narracje dotyczące roli państwa polskiego w konflikcie w Ukrainie. Jest to o tyle ciekawe, że w dotychczasowych teoriach, zwłaszcza popularnych w rodzimej infosferze, Polska była przedstawiana w roli przedmiotu, obiektu złowrogich działań spiskowców, nigdy zaś nie była siłą inicjującą jakieś działania. Natomiast obecnie, szczególnie w teoriach spiskowych, propagowanych przez rosyjskie media oraz powiązane z nimi farmy trolli, bodajże pierwszy raz to Polska jest podmiotem inicjującym i realizującym „niecne” plany wobec Rosji. Według tych narracji głównym celem naszego kraju jest odbudowa imperium, jak Rosjanie nazywają I Rzeczpospolitą, z upadkiem której elity polityczne i społeczeństwo nigdy się nie pogodziły³. Ekspansja, podobno, jest priorytetem dla Polaków, chociaż skrzętnie ukrywanym przed światem i ma dokonywać się na drodze podbojów terytorialnych, postulowaną

³ Autor dostrzega tutaj przypisanie Polakom nastrojów, które faktycznie są powszechne np. na Węgrzech, co związane jest ze skutkami Traktatu z Trianon. Jednakże, w przypadku Polski środowiska, postulujące rewizję granic mają marginalne znaczenie i są pozbawione realnego wpływu na scenę polityczną.

przez polskie władze misję pokojową na terytorium Ukrainy lub poprzez strefy wpływów politycznych, gospodarczych, kulturowych itp. (*Kolejka do rozbioru*, 2022, s. 14–15). Tereny, które rzekomo mają być podporządkowane Polsce, jako „ziemie przyłączone do macierzy” to Obwód Kaliningradzki, tereny obecnej Białorusi i zachodniej Ukrainy, czyli dawne Kresy Wschodnie (Jędrzejczyk, 2022b), które Polska chce przejąć na drodze zbrojnej napaści, poprzez ekspansję gospodarczo-kulturową, a nawet poprzez umieszczanie swoich obywateli na kluczowych stanowiskach administracyjnych, szczególnie w Ukrainie (Bojanowska, 2022). Wymienione tezy mają charakter absurdalny, jednakże podobnie, jak w przypadku teorii spiskowej o *biolaboratoriach*, tworzących broń biologiczną fakt, że wygłaszają je prominentni politycy i urzędnicy, tacy jak były prezydent i wiceprzewodniczący Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej Dmitrij Miedwiediew, minister spraw zagranicznych, Siergiej Ławrow, sekretarz Rady Bezpieczeństwa Nikołaj Patruszew, dyrektor Służby Wywiadu Zagranicznego Siergiej Naryszkin, rzecznik prezydenta Dmitrij Pieskow czy rzeczniczka Ministerstwa Spraw Zagranicznych Maria Zacharowa (*Nowa teoria Kremla...*, 2022), sprawia, że nadawana jest im cecha „prawdziwej, pewnej” informacji. Co warte odnotowania, rosyjska propaganda, często wykorzystuje do tworzenia teorii spiskowych i *fake newsów* tzw. drugie dno, dopatrując się ukrytego znaczenia, głównie w wypowiedziach publicznych polskich polityków. Przykładem mogą być przemówienia prezydenta Andrzeja Dudy, do których dodawana jest spiskowa interpretacja, na podstawie której, tworzy się oskarżenia o polskich planach podboju Ukrainy, wynikające np. ze słów, wypowiedzianych przez prezydenta Polski z okazji Święta Konstytucji 3 Maja, który powiedział – „Wierzę, że między Polską a Ukrainą w przyszłości nie będzie granicy”. W zamyśle oznaczało to przyszłe członkostwo Ukrainy w Unii Europejskiej oraz pojednanie polsko-ukraińskie, natomiast Rosjanie uznali te słowa, za dowód na istnienie „polskiego imperializmu” i planu stworzenia państwa federacyjnego, z dominującą rolą Polski (Jędrzejczyk, 2022c). W ostatnim czasie pojawiły się również nowe teorie, które głoszą rosyjskie media. Zakładają one, że Polska, rzekomo jako jedyny lub jeden z niewielu krajów NATO, wysłała najemników lub żołnierzy regularnej armii do walk po stronie Ukrainy. Ich liczba różni się, w zależności od wersji, jednakże polscy żołnierze, podobno, mają walczyć z Rosjanami i dzięki ich pomocy Siły Zbrojne Ukrainy nie uległy i utrzymują swoje pozycje. Ciekawym przykładem narracji o bezpośrednim udziale Polski w konflikcie w Ukrainie, są teorie, które pojawiły się w chińskich mediach społecznościowych. Według Autora artykułu ich

prawdopodobnym źródłem są rosyjska propaganda, przychylne Federacji Rosyjskiej kręgi chińskiej elity politycznej, lokalni twórcy *fake newsów* lub nieznaną stroną o niejasnych motywacjach. Z tych *fake newsów* wynika, że Polska nie tylko wysłała swoje wojska do walk w Ukrainie, ale też wypowiedziała wojnę Federacji Rosyjskiej, w której rzekomo Wojsko Polskie zajęło terytorium Rosji aż do Wołogradu (*Fake news w Chinach...*, 2022). Pomimo oczywistego absurdu tych tez, trudno stwierdzić, dlaczego ktoś je opublikował i jaki jest ich cel. Prawdopodobnie, miałyby one na celu wykreowanie negatywnego obrazu Polski w oczach chińskiego społeczeństwa oraz kręgów opiniotwórczych i w konsekwencji manipulowanie nastrojami społecznymi, w celu uzyskania nieformalnej aprobaty wobec ewentualnej agresji na Polskę.

Teorie o uchodźcach

Rosyjska inwazja spowodowała, że wielu obywateli Ukrainy musiało opuścić swój kraj w obawie o swoje życie. Niestety, uchodźcy, podobnie jak w poprzednich latach zostali wykorzystani jako element kremlo-wskiej propagandy. Pierwszą z narracji było kwestionowanie ich narodowości i sugestie, że na polsko-ukraińskiej granicy pojawiają się osoby nie pochodzące z Ukrainy, o śniadym kolorze skóry, najpewniej imigranci z Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej, których przyjęcie wywoła negatywne skutki, na czele ze wzrostem zagrożenia terrorystycznego i przestępczości, powstaniem „zamkniętych stref” (no-go zones) w miastach, implementacją obcych naszej kulturze zwyczajów itp. (*Miesiąc wojny...*, 2022). Tezy te odwoływały się do podobnych narracji, które pojawiały się podczas kryzysu migracyjnego w 2015 roku oraz napięć na granicy polsko-białoruskiej w 2021 roku. Prawdopodobnie ich celem było zniechęcenie Polaków do pomocy uchodźcom, pomijając fakt, że przed wojną w Ukrainie uciekają również mieszkający tam obcokrajowcy, niekiedy posiadający ukraińskie obywatelstwo.

Drugi typ narracji dotyczy rzekomego uprzywilejowania uchodźców z Ukrainy, kosztem Polaków. W tych teoriach przewija się zarzut, wyrażany wprost lub zawołowany, że Ukraińcy otrzymują szereg benefitów od przedstawicieli administracji rządowej i samorządowej, przedsiębiorców, organizacji pozarządowych itp. Wśród nich miałyby się znajdować uproszczona procedura przyznawania polskiego obywatelstwa, rzekomo poprzez samo nadanie numeru PESEL, pierwszeństwo w dostępie do mieszkań, dar-

mowej opieki medycznej, edukacji, przejazdów autostradami, świadczeń socjalnych itp. (*Miesiąc wojny...*, 2022). Rzekome uprzywilejowanie miałyby przejawiać się również w przypadkach, niepotwierdzonych, „zmuszania” do przyjmowania uchodźców w domach lub wyrzucania dotychczasowych mieszkańców z mieszkań, domów lub akademików oraz pacjentów ze szpitali, by „zrobić miejsce” dla uchodźców (*Miesiąc wojny...*, 2022; Świąchowicz, 2022, s. 20–21). W tych narracjach uwypuklona zostaje teza, że Ukraińcy otrzymują „za dużo” kosztem polskich obywateli, którzy mają być gorzej traktowani przez władze we własnym państwie. *Fake newsy* o rzekomym uprzywilejowaniu Ukraińców, są wyjątkowo niebezpieczne, zwłaszcza w kontekście pogarszającej się sytuacji gospodarczej, ponieważ w sposób cyniczny są wykorzystywane do polaryzacji społecznej, wykorzystując bezprecedensową pomoc, udzieloną uchodźcom wojennym, jako zarzut, kierowany pod adresem Polaków, jako władz i społeczeństwa, by doprowadzić, w założeniu ich twórców, do wzrostu nastrojów antyuchodźczych, a być może nawet aktów agresji.

Trzeci typ narracji, dotyczącej uchodźców, powiązany jest z teoriami, dotyczącymi Żydów, a zwłaszcza tzw. Niebiańską Jerozolimą. Zakładają one rzekome plany przesiedlenia ludności ukraińskiej do Polski, aby terytorium Ukrainy zostało skolonizowane przez przedstawicieli wyznania mojżeszowego. W wyniku tych domniemyanych planów, napływ ludności z Ukrainy ma stanowić wstęp do dominacji na płaszczyźnie demograficznej i kulturowej. Warto odnotować, że zarówno w kontekście rzekomych przesiedleń, jak i niezależnie od nich, pojawiają się narracje, w których Ukraińcom przypisywane są sympatie nacjonalistyczne oraz związane z tym kulturowanie pamięci o Ukraińskiej Powstańczej Armii (UPA) i jej liderze Stepanie Banderze. Tezy o rzekomej ekspansji skrajnie prawicowych Ukraińców w Polsce, jak dotąd nie wpłynęły na spadek poparcia dla udzielanej uchodźcom pomocy, niemniej jednak, należy uważnie obserwować środowiska, które je głoszą, mając świadomość, że kwestie historyczne są jednymi z najbardziej konfliktogennych czynników w relacjach między państwami, które łączy niełatwa przeszłość.

Skutki oddziaływania teorii spiskowych w dezinformacji

Podczas rosyjskiej inwazji w Ukrainie teorie spiskowe zostały wykorzystane na dużą skalę, jako element kampanii dezinformacyjnych, których adresatami są rosyjskie społeczeństwo oraz międzynarodowa

opinia publiczna. Propaganda, adresowana do zwykłych Rosjan, ma na celu wykreowanie w ich umysłach fałszywego obrazu rzeczywistości oraz utwierdzenie w przekonaniu o słuszności działań reżimu Władimira Putina, co skutkuje wręcz fanatycznym poparciem dla władzy. Z kolei propaganda skierowana do zagranicznej opinii publicznej również ma na celu wykreowanie fałszywego obrazu, ze szczególnym podkreśleniem negatywnej roli Stanów Zjednoczonych i szeroko pojętego Zachodu, dążącego do ataku na „miłującą pokój” Federację Rosyjską. Jednocześnie, obraz Ukrainy w tej propagandzie jest wykreowany jako skrajnie negatywny, ponieważ przedstawiana jest niemal jako państwo upadłe, skorumpowane, w którym dominującą rolę w życiu publicznym pełnią skrajnie prawicowe, a nawet faszystowskie, organizacje, które prześladują lokalną ludność rosyjskojęzyczną. Obraz ten jest całkowicie fałszywy, jednakże tezy o radykałach, dyskryminujących mniejszość rosyjską, w połączeniu z narracjami o rzekomej odpowiedzialności Zachodu oraz lokalnymi uwarunkowaniami, jak np. antyamerykańskie resentymy, w niektórych częściach świata przynoszą rezultat, w postaci niechęci do potępienia rosyjskiej agresji i udzielenia znaczącego wsparcia Ukrainie, którą wspierają *de facto* tylko państwa szeroko pojętego Zachodu, natomiast reszta świata nie przyłączyła się do sankcji gospodarczych przeciwko Federacji Rosyjskiej oraz nie wysłała broni dla ukraińskiej armii. Państwa te, oprócz wspomnianych resentymów, dodatkowo kierują się różnymi partykularnymi interesami, nierzadko będącymi w kontrze do stanowiska Zachodu, uważają Rosję za swojego sojusznika lub zakładają, że odległość geograficzna sprawia, że ta wojna ich nie dotyczy.

W przypadku Polski teorie spiskowe dotyczące naszego kraju należy podzielić na te, kierowane do polskiego społeczeństwa oraz do zagranicznych odbiorców. W przypadku polskich obywateli dezinformacja ma wywołać niechęć do Ukraińców, radykalizację nastrojów społecznych, zwłaszcza antyrządowych i antyestablishmentowych, a w konsekwencji doprowadzić do „wymuszenia” na rządzących zaprzestania kierowania wsparcia dla broniącej się Ukrainy, zwłaszcza w aspekcie militarnym. Z kolei teorie, kierowane do obywateli innych państw, mają przedstawiać zafałszowany obraz Polski, jako kraju wręcz chorobliwie rusofobicznego, agresywnego, „podlegającego do wojny” i dążącego bezwzględnie do realizacji własnych aspiracji mocarstwowych. Narracje te, kierowane także do społeczeństwa rosyjskiego, mają również wykreować i umocnić fałszywy obraz Polski, jako niemalże głównego przeciwnika Rosji, stanowiącego dla niej większe zagrożenie militarne niż Stany Zjednoczo-

ne. Niestety, propaganda odnosi zamierzony skutek, ponieważ Rosjanie, zwykli obywatele, a nie elity polityczne, wprost wskazują Polskę, jako największe zagrożenie i potencjalny cel kolejnej „operacji specjalnej”, wobec której żywią szczerą nienawiść. Dowodzi to, że totalna propaganda, wykorzystująca teorie spiskowe, może utwierdzić ludzi w przekonaniu, że należy zaatakować kraj, który faktycznie im nie zagraża i nigdy nie wykazywał zarzucanych aspiracji imperialnych, w przeciwieństwie do Federacji Rosyjskiej.

Podsumowanie

Głównym celem artykułu było przedstawienie i analiza teorii spiskowych, które pojawiły się w przestrzeni informacyjnej od momentu rozpoczęcia przez Federację Rosyjską inwazji na Ukrainę, a także omówienie ich roli w kampaniach dezinformacyjnych, w których Moskwa z powodzeniem z nich korzysta. Wykorzystanie teorii spiskowych w celu szerzenia dezinformacji, nie jest nowym zjawiskiem. Wojna w Ukrainie jest kolejnym przykładem, po referendum w sprawie członkostwa Wielkiej Brytanii w UE, kampaniach wyborczych w Stanach Zjednoczonych oraz tzw. infodemii w trakcie pandemii SARS CoV-2, że teorie spiskowe są z powodzeniem wykorzystywane w działaniach dezinformacyjnych, których celem jest wywołanie polaryzacji oraz zradykalizowanie nastrojów społecznych, chęć wpływu na procesy polityczne i uzyskania korzystnego dla siebie wyniku. Zatem wpisuje się to w koncepcję wojny hybrydowej, stosowaną przez Federację Rosyjską, w której manipulowanie informacjami i szerzenie dezinformacji jest elementem działań, mających na celu osłabienie przeciwników Moskwy, bez konieczności wypowiedzenia im otwartej wojny, w przeciwieństwie do Ukrainy. W trakcie inwazji na Ukrainę w przestrzeni medialnej pojawiły się zarówno nowe teorie spiskowe, czego przykładem są koncepcje, dotyczące roli Polski oraz istniejące wcześniej, które dostosowano do aktualnych okoliczności, czego przykładem mogą być tezy o *biolaboratoriach*. Skutkiem podatności na teorie spiskowe, rozpowszechniane przez rosyjską propagandę są zarówno nieprzychylnie wobec Ukrainy reakcje społeczeństw w niektórych państwach, ale również polityka rządów tych krajów. Dotyczy to zwłaszcza Bliskiego Wschodu i większości państw Afryki, Ameryki Południowej i Azji, w których opinia publiczna popiera rosyjską narrację, a rządy wstrzymują się z otwartym potępieniem Rosji i nie przekazu-

ją Ukrainie niezbędnej pomocy, zwłaszcza militarnej. Również postawa niektórych europejskich państw, zwłaszcza Niemiec, Francji i Włoch, częściowo może być tłumaczona wpływem rosyjskich *fake newsów*. Wojna w Ukrainie dowodzi, że dezinformacja, której elementem są teorie spiskowe, może być z powodzeniem używana jako instrument wrogiej polityki wobec innych państw. Propagowanie fałszywego obrazu państwa ukraińskiego i jego obywateli powoduje, że część państw odnosi się wrogo wobec Kijowa lub zachowuje postawę „neutralną”, czyli w praktyce aprobują agresję Kremla. Wojna w Ukrainie pokazuje, że teorie spiskowe mają realny wpływ na nastroje społeczne, a nawet politykę państw, dlatego kluczowe jest zrozumienie mechanizmów ich funkcjonowania oraz opracowanie metod skutecznego minimalizowania wpływu rosyjskiej propagandy, aby wroga dezinformacja nie wywoływała chaosu informacyjnego oraz nie wpływała negatywnie na relacje między państwami, co może zostać wykorzystane przez Federację Rosyjską. Jak dotąd, w Polsce rosyjska propaganda nie odniosła skutku, jednakże ryzyko polaryzacji społecznej i radykalizacji postawy wobec uchodźców jest poważne. Niedopuszczenie do uzyskania przez wrogą propagandę przewagi w wojnie informacyjnej i utrzymanie przychyłnej wobec Ukraińców postawy polskiego społeczeństwa, będzie dużym wyzwaniem, któremu zarówno struktury państwowe, samorządowe, jak i samo społeczeństwo, muszą podołać, by nie doprowadzić do chaosu wewnętrznego, izolacji międzynarodowej oraz osłabienia państwa, co stanowiłoby zachętę do militarnej agresji. Wyżej wymienione wnioski stanowią potwierdzenie zawartej we wstępie hipotezy.

Bibliografia

- Bioloaboratoria i banderomobile – wpadki i absurdy propagandowej maszyny Rosji od początku wojny* (2022), <https://www.youtube.com/watch?v=rk0usKw-DIps>, 15.07.2022.
- Bojanowska M. (2022), „Dezinformacja Kremla”. *Rosja szerzy kłamstwa nt. Polaków: „Będą zajmować wysokie stanowiska w Ukrainie”*, <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114881,28535761,dezinformacja-kremla-rosja-szerzy-klamstwa-nt-polakow-beda.html>, 2.06.2022.
- Brezar A. (2022), *From anti-vax to pro-Putin, how conspiracy theorists are backing Russia's war in Ukraine*, <https://www.euronews.com/my-europe/2022/05/13/from-anti-vax-to-pro-putin-how-conspiracy-theorists-are-backing-russia-s-war-in-ukraine>, 15.07.2022.

- Czech F. (2007), *Dwa rodzaje krytycyzmu, czyli o teoriach naukowych i innych*, https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/152841/czech_dwa_rodzaje_krytycyzmu_2007.pdf?sequence=1&isAllowed=y, 2.07.2022.
- Douglas K. M., Uscinski J. E., Sutton R. M., Cichocka A., Nefes T., Ang C. S., Deravi F. (2019), *Understanding Conspiracy Theories*, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdfdirect/10.1111/pops.12568>, 1.07.2022.
- Fake news w Chinach: Agresywna Polska zaatakowała Rosję! Trwa wojna! Przejmujemy zachodnią Ukrainę* (2022), <https://www.youtube.com/watch?v=6jl-6BxYaSBQ>, 27.05.2022.
- Godziński B. (2022a), *Kumpel Putina opowiada, że w Ukrainie powstała „seks bomba”, która wysterylizuje Rosjan. To bzdura*, <https://spidersweb.pl/rozrywka/2022/03/22/rosja-seks-bomb-amerykanina-ukraina-bron-etniczna>, 26.05.2022.
- Godziński B. (2022b), *Wojnosceptycy to nowi antyszczepionkowcy. Dla nich wojnę w Ukrainie rozkręcili Putin razem z Iluminati i Żydami*, <https://spidersweb.pl/rozrywka/2022/04/07/wojnosceptycy-ukraina-wojna-fikcja-rosja-iluminacyzdyzi-teorie-spiskowe>, 9.06.2022.
- Izrael zajął ziemię w Ukrainie, aby założyć państwo? Fake news!* (2022), https://demagog.org.pl/fake_news/izrael-zajal-ziemie-w-ukrainie-aby-zalozyc-panstwo-fake-news/, 3.06.2022.
- Jabłonowski K. (2022), *„Aktorzy kryzysowi” – coraz powszechniejsza broń w teatrze dezinformacji. Także rosyjskiej*, <https://konkret24.tvn24.pl/swiat,109/aktorzy-kryzysowi-coraz-powszechniejsza-bron-w-teatrze-dezinformacji-takze-rosyjskiej,1104310.html>, 28.05.2022.
- Jędrzejczyk A. (2022a), *GOWORIT MOSKWA: Polska zamachnęła się na Rosję tajnymi laboratoriami*, <https://oko.press/goworit-moskwa-polska-zamachnela-sie-na-rosje-tajnymi-laboratoriami/>, 30.05.2022.
- Jędrzejczyk A. (2022b), *Jak dezinformacja rosyjska węszy teorie spiskowe i je przeciw nam wykorzystuje [ROZMOWA]*, <https://oko.press/dezinformacja-rosyjska-weszy-teorie-spiskowe/>, 31.05.2022.
- Jędrzejczyk A. (2022c), *GOWORIT MOSKWA: Trwa podbój Ukrainy przez Polskę. Rosja ratuje, ile się da*, <https://oko.press/goworit-moskwa-trwa-podboj-ukrainy-przez-polske-rosja-ratuje-ile-sie-da/>, 31.05.2022.
- Jolley D., Marques M. D., Cookson D. (2022), *Shining a spotlight on the dangerous consequences of conspiracy theories*, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2352250X22000823>, 19.07.2022.
- Kayali L., Scott M. (2022), *Anti-vax conspiracy groups lean into pro-Kremlin propaganda in Ukraine*, <https://www.politico.eu/article/antivax-conspiracy-lean-pro-kremlin-propaganda-ukraine/>, 2.07.2022.
- Kolejka do rozbioru* (2022), „Forum”, nr 10, s. 14–15.
- Mierzyńska A. (2022), *Wojna informacyjna. Jak Kreml próbuje wywołać strach w Polsce i na Zachodzie [ANALIZA]*, <https://oko.press/wojna-informacyjna-kreml-antyukrainskie-nastroje/>, 12.06.2022.

- Miesiąc wojny za nami. Omawiamy najważniejsze trendy w dezinformacji* (2022), https://demagog.org.pl/analizy_i_raporty/miesiac-wojny-za-nami-omawiamy-najwazniejsze-trendy-w-dezinformacji/, 20.05.2022.
- Nowa teoria Kremla. Polska odgrywa w niej kluczową rolę* (2022), <https://www.o2.pl/informacje/nowa-teoria-kremla-polska-odgrywa-w-niej-kluczowa-role-6774821992778336a>, 1.06.2022.
- Niezidentyfikowany polski instytut i koncerty farmaceutyczne – rosyjskie MON o „biolaboratoriach”* (2022), <https://www.youtube.com/watch?v=s1hgV08KazI>, 13.07.2022.
- O’Sullivan D. (2022), *Analysis: Russia and QAnon have the same false conspiracy theory about Ukraine*, <https://edition.cnn.com/2022/03/09/media/biolab-ukraine-russia-qanon-false-conspiracy-theory/index.html>, 16.07.2022.
- Otrocki M. (2017), *Dyskurs spiskologiczny a racjonalność w metajęzyku krytycznym*, Wydawnictwo – Drukarnia PHUP „eRKA – PRINT” Roman Kolasa, Wrocław, <https://core.ac.uk/download/pdf/154370762.pdf>, 15.07.2022.
- Repetowicz W. (2022), *Bliski Wschód wobec wojny na Ukrainie: rosyjska propaganda i biznes*, <https://defence24.pl/geopolityka/bliski-wschod-wobec-wojny-na-ukrainie-rosyjska-propaganda-i-biznes>, 28.05.2022.
- Shermer M. (2020), *Why People Believe Conspiracy Theories*, <http://skeptdigest.awardspace.us/ConspiracyTheories.pdf>, 19.05.2022.
- Sposób na teorię spiskową – co prowadzi do myślenia konspiracyjnego?* (2021), https://demagog.org.pl/analizy_i_raporty/sposob-na-teorie-spiskowa-co-prowadzi-do-myslenia-konspiracyjnego/, 19.05.2022.
- Świąchłowicz M. (2022), *I kłamstwo się niesie*, „Newsweek”, nr 16, s. 20–23.
- Tatar A., Pankowski R. (2022), *Zachowajmy solidarność z uchodźcami. Raport*, https://www.nigdywiecej.org/docstation/com_docstation/64/zachowajmy_solidarnosc_z_uchodzcami._raport.pdf, 11.06.2022.
- Tubylewicz K. (2022), *Czy pomaganie uchodźcom z Ukrainy, bo „są jak my”, jest OK? Czy uchodźcy spoza Europy są gorszego sortu?*, <https://oko.press/czy-pomaganie-uchodzcom-z-ukrainy-bo-sa-jak-my-jest-ok-czy-uchodzcy-spoza-europy-sa-gorszego-sortu/>, 3.06.2022.
- Wasiuta O., Wasiuta S. (2019), *Logika teorii spiskowych w dobie internetu*, https://www.researchgate.net/publication/347085641_Logika_teorii_spiskowych_w_dobie_Internetu_The_Logic_of_Conspiracy_Theories_in_the_Internet_Day, 18.07.2022.
- Whelan-Shamy D., Graham T. (2022), *‘Ukraine biolabs’: how attempts to debunk a conspiracy theory only helped it spread*, <https://theconversation.com/ukraine-biolabs-how-attempts-to-debunk-a-conspiracy-theory-only-helped-it-spread-180403>, 16.07.2022.
- Uchodźcy z Ukrainy: perspektywa Polski, Słowacji, Węgier i Rumunii* (2022), https://demagog.org.pl/analizy_i_raporty/uchodzcy-z-ukrainy-perspektywa-polski-slowacji-wegier-i-rumunii-2/, 1.06.2022.

- Uscinski J. E. (2018), *The Study of Conspiracy Theories*, <https://www.argumenta.org/wp-content/uploads/2018/05/3-Argumenta-Joseph-Uscinski-The-Study-of-Conspiracy-Theories.pdf>, 1.07.2022.
- Wieczorek M., Czubkowska S. (2022), *Zachód objaśnia nam świat. Oto jak lewica dała się omamić rosyjskiej propagandzie*, <https://spidersweb.pl/plus/2022/03/westplaining-tankies-rosyjska-propaganda>, 30.05.2022.
- Yablokov I. (2022), *Russian disinformation finds fertile ground in the West*, <https://www.nature.com/articles/s41562-022-01399-3>, 29.06.2022.
- Zasadni A. (2022), *Wojny na Ukrainie nie ma, a przerażonych ludzi grają aktorzy? Mnożą się teorie spiskowe o rosyjskiej inwazji*, <https://wydarzenia.interia.pl/raporty/raport-ukraina-rosja/aktualnosci/news-wojny-na-ukrainie-nie-ma-a-przerazonych-ludzi-graja-aktorzy-.nId,5879481>, 22.05.2022.

Conspiracy Theories About the War in Ukraine

Summary

The Russian invasion of Ukraine is unprecedented in recent history. Since the end of February 2022, fights have been taking place not only in Ukraine, but also in the media space, where all kinds of fake news are used, especially by Russians. Conspiracy theories play an important role in Russian disinformation campaigns. They are more or less likely but their impact on social attitudes should not be underestimated, as could be seen in recent years in the BREXIT referendum or the presidential elections in the United States. This article analyzes the conspiracy theories used by Russian propaganda during the invasion of Ukraine and their impact on the attitudes of societies and even state policies.

Key words: conspiracy theories, disinformation, fake news, war in Ukraine, Ukraine

